

Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

*ДО 70-РІЧЧЯ
КВНЗ «ХЕРСОНСЬКА АКАДЕМІЯ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»*

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 23

ХЕРСОН

2014

УДК 37.013

ББК 74 я 43

Зареєстровано у Вищій атестаційній комісії України постановою президії ВАК України від 16 грудня 2009 року №1-05/6 (бюлетень № 1, 2010 р.).

Рекомендовано до друку вченою радою Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (протокол № 3 від 15.05.2014 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Іван	БЕХ	доктор психологічних наук, професор (Україна)
Євдокія	ГОЛОБОРОДЬКО	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Віктор	ОЛІЙНИК	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Василь	КУЗЬМЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, головний редактор (Україна)
Марія	ПЕНТИЛЮК	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Григорій	ПУСТОВІТ	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Галина	САГАЧ	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Ніна	СЛЮСАРЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, відповідальний секретар (Україна)
Нада	БАБІЧ	доктор педагогічних наук, професор (Хорватія)
Бажена	МУХАЦКА	доктор педагогічних наук, професор (Польща)
Райса	СЕРЬОЖНИКОВА	доктор педагогічних наук, професор (Росія)
Олександр	ТЕСЛЕНКО	доктор педагогічних наук, доктор соціологічних наук, професор (Казахстан)
Анатолій	ЗУБКО	кандидат педагогічних наук, професор (Україна)
Ірина	ЖОРОВА	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Юлія	КУЗЬМЕНКО	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Сергій	МОЇСЕЄВ	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Наталія	ТЕРЕНТЬЄВА	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Галина	ЮЗБАШЕВА	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Олена	КОХАНОВСЬКА	кандидат педагогічних наук (Україна)

РЕЦЕНЗЕНТИ: Мірослав ФРЕЙМАН – доктор педагогічних наук, професор (Польща);

Микола ПАНТЮК – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Педагогічний альманах: Збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – Випуск 23. – 317 с.

У збірнику наукових праць відомі дослідники, педагоги-практики загальноосвітніх навчально-виховних закладів, професійно-технічних навчальних закладів, вищих начальних закладів I-II і III-IV рівнів акредитації висвітлюють теоретичні й прикладні аспекти модернізації сучасної освіти. Упровадження висвітлених на сторінках збірника наукових праць матеріалів сприятиме вирішенню різноманітних проблем сучасної загальноосвітньої та професійної школи.

Для науковців і педагогів-практиків загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, працівників інститутів післядипломної освіти.

Автори несуть відповідальність за достовірність інформації, точність фактів, цитат, інших відомостей, за порушення авторських прав будь-яких юридичних і фізичних осіб, а також за використання даних, що не підлягають публікації у відкритому друці. Думки авторів можуть не співпадати з думкою редакції. Передрук матеріалів допускається тільки з письмового дозволу редакції. При використанні матеріалів, опублікованих в «Педагогічному альманасі» посилання на збірник наукових праць обов'язкове.

ЗМІСТ

Розділ 1. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ	9
<i>Ченіа М.М.</i> Патріотизм як цінність у педагогічній спадщині В. Сухомлинського	10
<i>Домніцак В.В.</i> Секційна робота I street workout як сучасні елементи позааудиторної роботи з фізичного виховання в системі професійної підготовки курсантської молоді.....	16
<i>Кащук М.Г.</i> Суспільно-історичне та психолого-педагогічне підґрунтя проблеми правового виховання старшокласників.....	24
<i>Мойсєєв С.О., Мельничук Ю.В.</i> Концептуальні засади підготовки старшокласників до участі у Всеукраїнській учнівській олімпіаді з фізичної культури і спорту	29
<i>Савченко М.С.</i> Сутність поняття «гендерний підхід в освіті»	37
<i>Слініч Ю.В.</i> Виставка дитячого мистецтва як освітньо-культурний простір виховання щасливої особистості.....	43
Розділ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	48
<i>Александров Е.П.</i> Учебный текст: педагогический аспект.....	49
<i>Шмалеї С.В., Щербина Т.І.</i> Логічно-опорні схеми як ефективна технологія навчання шкільному профільному курсу «Екологія».....	57
<i>Бак В.Ф.</i> Методична система формування біоетичних знань учнів у процесі профільного навчання біології.....	64
<i>Коростіль Л.А., Каленик І.І.</i> Моделювання як засіб унаочнення хімічної складової курсу «Природознавство», 5 клас	71
<i>Мартинович О.Б.</i> Єнський план як «вихідна форма» удосконалення сучасної освіти в школах німецькомовних країн	77
<i>Сафорова І.Я.</i> Визначення структури предметної компетентності старшокласників у процесі вивчення предметів фізико-математичного циклу	83
<i>Філончук З.В.</i> Формування естетично-ціннісного ставлення до світу в процесі вивчення шкільної географії.....	88
Розділ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	93
<i>Борисов В.В., Бобилєва Я.В.</i> Гендерні особливості поведінки вчителів технологій в уявленнях молоді.....	94
<i>Васильюк А.В.</i> Концептуальні підходи до підготовки майбутніх учителів.....	98
<i>Жерноклеєв І.В.</i> Основи сучасного розвитку вищої педагогічної освіти в Королівстві Норвегія	104
<i>Іванченко Є.А.</i> Динаміка результатів діагностики рівнів сформованості готовності майбутнього економіста до запобігання і розв'язання конфліктів у професійній діяльності під час функціонування системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів	111
<i>Серьжнікова Р.К.</i> Ноосферная педагогика как инновационная технология субъективизации студентов в образовательном пространстве высшей школы	118
<i>Бедзельська М.В.</i> Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів іноземної мови на засадах компетентнісного підходу: результати експерименту	124
<i>Бонко І.З.</i> Основні тенденції підготовки до наукової діяльності майбутніх магістрів у вищому навчальному закладі.....	130
<i>Гуменюк С.В.</i> Характеристика та особливості педагогічного мислення.....	135
<i>Дзюба П.М.</i> Інформаційні технології в системі підготовки персоналу прикордонного відомства з питань забезпечення безпеки життєдіяльності.....	141
<i>Диченко Т.В.</i> Проблеми адаптації іноземних слухачів підготовчих факультетів вищих навчальних закладів.....	145
<i>Дьоміна В.М.</i> Технології викладання прикладних дисциплін у підготовці фахівця-аграрія.....	152
<i>Кан Ю.Б.</i> Підвищення рухової активності студентів ВНЗ у процесі занять карате-до.....	157
<i>Кукушкіна Л.А.</i> Сучасні вимоги до підготовки фахівців інженерного профілю в Україні та Німеччині в контексті інтеграції.....	163
<i>Кудалаєва Н.В.</i> Опанування культури безпеки як умова актуалізації професійної самоорганізації студентів.....	168

<i>Ліпиць Л.В.</i> Використання методу анкетування для дослідження соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв.....	174
<i>Навроцька М.М.</i> Самопрезентація як засіб розвитку професійного іміджу педагога.....	180
<i>Окіпняк Д.А.</i> Педагогічні умови формування професійної компетентності фахівців з гуманітарного розмінування: результати дослідження.....	185
<i>Паніотова Д.Ю.</i> Аналіз стану сформованості загальнокультурної компетентності майбутніх інженерів у сучасній вищій школі.....	192
<i>Пантюк Т.І.</i> Становлення педагога-вихователя як освіти детермінанта підготовки дитини до школи.....	197
<i>Роменський О.В.</i> Взаємодія з автоматизованими технічними засобами як невід'ємний компонент професійно-комунікативної компетентності моряка.....	201
<i>Стеценко Н.М., Чикалова Т.Г.</i> Теоретичні підходи до інтерпретації сутності культурологічної компетентності.....	208
<i>Терещівська Н.О.</i> Критично-інноваційний потенціал університетської освіти як результат євроінтеграційних процесів.....	214
Розділ 4. ТЕОРІЯ ЗМІСТУ, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ.....	220
<i>Драч І.І.</i> Зміст та технології компетентнісно орієнтованого управління професійною підготовкою магістрантів педагогіки вищої школи.....	221
<i>Сергеева Л.М.</i> Практиологічні засади управління розвитком професійно-технічного навчального закладу.....	227
Розділ 5. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА.....	233
<i>Дереш В.С. В.</i> Сухомлинський про вплив сім'ї та школи на процес соціалізації дитини (50-70-ті роки ХХ століття).....	234
<i>Султанова Н.В.</i> Теоретичні засади становлення і розвитку реабілітаційної педагогіки.....	241
Розділ 6. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ.....	246
<i>Завгородня Т.К.</i> Проблеми педагогіки в творчеському насліду Марка Теплинського.....	247
<i>Антоненко М.Я.</i> Зміст диференціації виробничого навчання для хлопців-старшокласників за професіями і спеціальностями в школах Української РСР (1958-80-ті рр. ХХ ст.).....	254
<i>Гончар М.В.</i> Аналіз архівних матеріалів з історії розвитку нижчої професійної освіти на Півдні України другої половини ХІХ – початку ХХ сторіччя.....	260
<i>Жорова І.Я.</i> Тенденції розвитку професіоналізму вчителів природничих дисциплін в системі післядипломної освіти України (друга половина ХХ століття).....	263
<i>Карпенко О.Є.</i> Аксиологічний вимір педагогічної спадщини Я. Корчака в контексті української педагогіки.....	271
<i>Кохановська О.В.</i> Діяльність жіночих громадських організацій у напрямку природничо-математичної освіти дівчат ХІХ – початку ХХ століття.....	276
<i>Пахолок Р.І.</i> Упровадження теоретико-практичних напрацювань західноукраїнських чоловічих навчальних закладів кінця ХVІІІ – першої третини ХХ ст. у сучасну освітньо-виховну практику.....	282
<i>Примакова В.В.</i> Вплив гуманістичної спадщини В. Сухомлинського на професійний розвиток учителів початкових класів.....	289
<i>Сав'юк А.М.</i> Вивчення студентами вищих навчальних закладів просвітницько-педагогічної діяльності жіночих громадських організацій на Півдні України у другій половині ХІХ – першій чверті ХХ століття.....	294
<i>Стражнікова І.В.</i> Еволюція розвитку професійної освіти західного регіону України (історіографічний аспект).....	300
<i>Шаргун Т.О.</i> Професійна підготовка майбутніх залізничників: педагогічні аспекти класифікації історичних джерел.....	307
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	315

УДК 37.03

Дереш В.С.*

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВПЛИВ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ (50-70-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті на основі аналізу педагогічної спадщини В. Сухомлинського розглядаються погляди педагога-новатора стосовно соціалізації дитини у сім'ї та впливу школи на формування особистості дитини і підвищення педагогічних знань батьків учнів. Особливу увагу звертається на розкриття поняття «мудрість батьківської любові», характеризуються види безглуздої любові батьків до дітей. Висвітлюються основні ідеї заслуженого вчителя стосовно ролі дитини в родині, вміння батьків користуватися батьківською владою і авторитетом для успішної соціалізації підростаючої особистості. Також відзначено, що в діяльності Павлівської школи одне з головних місць посідала організація сімейно-шкільного виховання та підготовка молоді до сімейного життя і виховання дітей.

Ключові слова: сім'я, соціалізація, формування дитини, сімейне виховання, сімейно-шкільне виховання, школа батьків, мудрість батьківської любові.

Однією зі складових людського щастя є наявність сім'ї. Адже це те середовище, потрапляючи в яке, дитина отримує любов, розуміння, підтримку, захист; тут здійснюється її перше знайомство з оточуючим світом, формується уявлення про добро і зло. Саме тут розпочинається процес соціалізації, який триває все життя. І від того, наскільки успішно він відбувається, залежить подальше життя маленької особистості. Безпосередній вплив на формування підростаючого покоління мають мати і батько дитини, її близькі. Чим вищий рівень педагогічної культури і культури спілкування в сім'ї та психолого-педагогічних знань батьків про особливості розвитку дитини, тим кращі умови для повноцінного розвитку особистості.

Проблемі сімейного виховання та вивченню вітчизняного досвіду з цього питання присвячували свої праці науковці, вчителі-практики, зокрема: Т. Алексеєнко, М. Вовчик-Блакитна, О. Захаренко, І. Комановський, Т. Кравченко, Н. Семенова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, І. Ткаченко та ін.

Але на різних етапах історичного розвитку суспільства проблема сімейного виховання розглядалася більшою чи меншою мірою. У досліджуваній період надавалася перевага усупільненому вихованню. Це було пов'язано з тогочасною ідеологією в країні. Проте знаходилися вчені-педагоги, які розуміли, що без сімейного виховання неможливе успішне формування дитини. Саме таким новатором і був Василь Олександрович Сухомлинський. Педагогічну спадщину талановитого науковця та досвід роботи Павлівської школи вивчали багато дослідників: Т. Алексеєнко, А. Аллагулов, О. Білюк, Л. Бондар, Г. Бондаренко, Н. Дічек, Л. Калініна, Г. Калмиков, Б. Ковбас, В. Ликов, Р. Малиношевський, М. Мухін, О. Петренко, О. Сараєва, В. Сипченко, М. Сметанський та ін.

Мета статті – на основі аналізу педагогічної спадщини В. Сухомлинського розкрити погляди вчителя-новатора на особливості соціалізації дитини в сім'ї та вплив школи на цей процес у зазначений період.

Людина стає людиною лише в суспільстві, тому що суспільна сутність виявляється в її стосунках, зв'язках, взаєминах з іншими людьми. Завдяки різноманітним взаєминам між людьми, через які дитина пізнає світ, саму себе, дитина стає членом суспільства. Цей процес долучення особистості до суспільства і, відповідно, процес формування особистості вчені називають соціалізацією. В. Сухомлинський відзначав, що «саме процес соціалізації є однією з важливих передумов формування виховної сили колективу» [7, с. 474]. Адже від успішної соціалізації кожного члена колективу залежить

* Дереш В.С.

вплив колективу на особистість і навпаки. Необхідно зазначити, що першим колективом, в який потрапляє дитина, є сім'я – те середовище, де дитина повинна навчатися добру.

Педагог-новатор вважав, що сім'я стає могутньою виховною силою в тому випадку, коли батьки мають високу мету свого життя, живуть в ім'я високих ідей, які звеличують їх в очах дітей. «Від того, в чому ви бачите джерело щастя, повноти своїх відносин, від того, для чого ви об'єдналися в довічний союз, залежить виховна, облагороджуюча сила сім'ї, моральне обличчя й доля ваших дітей», – зазначав Василь Олександрович [2, с. 157]. Під хорошою сім'єю він розумів таку, де панує злагода, існує чуттєве ставлення до думок, почуттів, слова і настрою матері і батька один до одного. Дитина розкриває для себе відносини добра, злагоди, взаємодопомоги, довіри, щирості, поваги, любові. Це сприяє утвердженню її віри в людську красу і збагачує духовний світ. В. Сухомлинський наголошував, що від зміцнення сім'ї, вдосконалення родинного виховання залежить майбутнє суспільства. Свої погляди він узагальнив у «Батьківській педагогіці» – енциклопедії сімейного виховання, яку йому не вдалося надрукувати за життя. Тут педагог висвітлює проблеми соціалізації дітей у сім'ї і педагогічної освіти батьків. Він по-новому підходить до оцінки ролі дитини в родині: діти є рівноправними членами й активними учасниками всіх справ сім'ї, позитивно впливають на неї.

Відзначимо, що цю проблематику В. Сухомлинський досліджував у своїх працях «Духовний світ школяра», «Листи до сина», «Моральні заповіді дитинства і юності», «Народження громадянина», «Павлівська середня школа», «Проблеми виховання всесторонньо розвинутої особистості», «Сто порад учителям», «Як виховати справжню людину».

Учений-педагог вважав, що вища мудрість батьківської любові «полягає в тому, як ми, батьки і матері, вміємо розкрити перед нашими дітьми справжні джерела радощів життя, у чому бачать і відчують діти радощі буття» [2, с. 137]. Батьки повинні навчити дитину отримувати радість від творення добра для інших людей.

В. Сухомлинський визначив різновиди безглуздої любові, яка не містить мудрості батьківського виховання: любов замидування, любов деспотична, любов відкупу. Любов замидування являє собою фанатичне схиляння перед дитиною; це інстинктивна і нерозумна любов. Батьки, не замислюючись над наслідками такої любові, просто радіють своїй дитині. Діти відповідно «сідають на шию» батьків і перетворюються на тиранів. Дитина не розуміє таких понять, як «можна», «не можна», «треба». Її принцип – «все, що я бажаю, мені дозволяється, ні до кого мені діла немає, головне – моє бажання» [2, с. 139]. Така дитина не розуміє своїх батьків, їх потреб, бажань; переконана, що робить батькам послугу, отримуючи від них матеріальні і духовні блага.

Деспотична любов виявляється в постійних докорах дитині, лайках, навіть у побитті. Батьки вважають, що таким чином учать дитину життю – повазі до батьків і розуму. Діти є речами, якими можна володіти і цим показувати свою владу. Таким чином, неосвічені батьки перекручують уявлення дитини про добро і зло, що призводить до її безсердечності і до втрати власної гідності. Педагог-новатор відзначає, що «причина цього явища – у невмінні батьків користуватися батьківською владою; у тому, що примус усвідомлюється і переживається дитиною як зла сила, яка пригнічує її волю. Батьківська влада повинна заохочувати, одухотворяти внутрішні духовні сили дитини – її бажання бути хорошою» [2, с. 142].

Любов відкупу характеризується забезпеченням батьками всіх матеріальних потреб дитини. Батьки вважають, що таким чином вони виконують свій батьківський обов'язок і виявляють любов до дітей. Найчастіше морально-емоційною товстошкірністю страждають батьки, але якщо і «мати не стала центром духовного життя дітей, – їх оточує атмосфера духовної порожнечі, убогості» [2, с. 144]. Діти виростають емоційно

темними людьми, не розуміють, що таке ласка, милосердя, співчуття; їх емоційно-моральний світ знеособлено і спустошено.

Тому В. Сухомлинський наголошував, що справжня батьківська любов учить дитину «бачити і відчувати, розуміти і переживати серцем, що вона живе серед людей; що для кожної крихти її радощів і благ хтось спалює свою силу, розум; що кожен день її спокійного і безтурботного дитинства комусь додає турбот і сивого волосся» [2, с. 144-145]. Якщо дитина відчуває справжню любов батьків до себе, то вона розуміє, що в поведінці недопустиме свавілля. Адже справжня батьківська любов не лише розумне управління дитячими бажаннями, але і їх обмеження. В. Сухомлинський розумів, що повноцінне виховання дітей і успішна їх соціалізація неможливі без взаємної любові батьків. Адже «чудові діти виростають у тих сім'ях, де батько і мати по-справжньому люблять одне одного і, водночас, люблять і поважають людей» [1, с. 413].

Не обійшов своєю увагою В. Сухомлинський і питання батьківської влади й авторитету. Він наголошував на тому, що поняття про батьківську владу треба формувати в дитини разом зі звичкою до покори і слухняності, тому що життєва практика починається раніше, ніж дитина може логічно розуміти словесні докази і робити умовиводи. Проте батьківська влада є результативною лише в тому випадку, коли вимоги матері і батька є однаковими і розумними. В іншому випадку ця вимога не буде для дитини беззастережною. Якщо батьки правильно використовують батьківську владу, то вони є авторитетом для своїх дітей.

Проте «ні школа без сім'ї, ні сім'я без школи не можуть упоратися з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини» [3, с. 343-344]. Причиною дитячої бездоглядності і правопорушень, за переконанням педагога, є низька педагогічна культура сімейно-шкільного виховання. Гармонійний і всебічний розвиток особистості, її повноцінна соціалізація можливі лише в тому випадку, коли школа і сім'я діють разом, згуртовано, дотримуючись одних вимог і цілей у вихованні підростаючого покоління.

Для оволодіння мудрістю батьківської і материнської любові у Павлівській школі діяла школа для батьків. Там працювали різні групи:

- 1) для молодого подружжя, у якого ще немає дітей;
- 2) група батьків майбутніх учнів (з ними робота розпочиналася за 3 роки до вступу їхніх дітей до школи);
- 3) група батьків учнів I-II класів;
- 4) група батьків учнів III-IV класів;
- 5) група батьків учнів V-VII класів;
- 6) група батьків учнів VIII-X класів;
- 7) група батьків учнів з недоліками в розумовому і фізичному розвитку [11, с. 466].

Завдяки розподілу батьків на групи враховувався віковий підхід до виховання дітей. Заняття відвідували майже всі батьки дітей (95-98 % від усієї кількості батьків), деякі сім'ї представляли обоє батьків (25 % від загальної кількості). Якщо хтось із них не міг бути присутнім, то мав відпроситися у директора чи класного керівника. Батьки навчалися у такій школі 12-13 років: 2-3 роки у дошкільному відділенні, 4 роки – у молодшому відділенні, 3 роки – у групі для батьків учнів підліткового віку, 3 роки – у юнацькому відділенні [8, с. 61]. Лекції проводилися двічі на місяць по півтори години. Їх читали директор школи, завуч, організатор позакласної роботи, досвідчені вчителі, лікарі. З батьками розглядали питання про гармонію доброти і вимогливості, ласки і суворості, надавалися ділові поради стосовно виховання дітей [2, с. 139].

В. Сухомлинський був переконаний у тому, що педагогіка повинна стати наукою для всіх. Через це курс психології і педагогіки в батьківській школі був розрахований на 250 годин [10, с. 45]. Теоретичні заняття були тісно поєднані з практикою виховання

у сім'ї. Особливу увагу приділяли віковій психології, психології особистості, теорії фізичного, розумового, морального й естетичного виховання, що сприяло кращій соціалізації дитини в сім'ї.

Час від часу проводилися заняття в батьківській школі тільки з матерями або тільки з батьками. Коли розглядалися питання, пов'язані зі статевим вихованням, то запрошувалися лише матері, а коли розповідали про передачу життєвої мудрості від батька до сина, про твердість волі і наполегливість у вихованні – приходили чоловіки [9, с. 62-63]. Можемо сказати, що враховувався гендерний аспект у вихованні підростаючого покоління.

Також слід детальніше зупинитися на розгляді тематики занять у школі для батьків різних груп, зокрема звернути увагу на перелік тем, пов'язаних із сімейним вихованням.

Видатний педагог щорічно читав лекції про любов у батьківській школі для майбутніх батьків і матерів, яку також відвідували і старшокласники. Розглядалися питання про культуру взаємовідносин подружжя, про уміння керувати своїми бажаннями й узгоджувати їх з бажаннями інших людей. В. Сухомлинський звертав увагу на те, що виховання дитини розпочинається задовго до її народження. Подружжя повинне пам'ятати про ворогів фізичного і розумового розвитку дитини – нездорові і конфліктні відносини в сім'ї, алкоголізм батьків, інтелектуальну обмеженість та емоційну убогість. Адже саме через це діти можуть народитися з вадами. Педагог закликав не забувати про це, адже «ніяке виховання не може відшкодувати того, чого не дала природа через злочинне ставлення батьків до майбутнього своїх дітей» [2, с. 177].

Також у Павлівській школі в старших класах проводився курс, який складався з циклу епічних бесід «Сім'я, шлюб, любов, діти», що готував юнацтво до подружнього життя, адже «не всім бути фізиками й математиками, а чоловіком і дружиною – всім, батьком і матір'ю – всім» [2, с. 187]. В. Сухомлинський вважав, що зміст шкільної освіти повинен морально готувати майбутніх батьків і матерів до сімейного життя, до виховання дітей у сім'ї.

На заняттях із батьками майбутніх школярів зверталася увага на розумовий розвиток і мовлення дітей, виховання почуттів («Батько і син», «Мати і дочка», «Сім'я як школа людських стосунків», «Перші норми моральної культури дітей») [2, с. 237]. Разом із цим на облік педагогічного колективу бралися всі діти села з чотирьох років. З ними працювали майбутній учитель-класовод та лікар (знайомилися з умовами проживання та мікрокліматом у сім'ї, допомагали у встановленні режиму дня дитини) [10, с. 70].

На лекціях для батьків учнів I-II класів (1969-1970 навчальний рік) розглядалися різнопланові питання, зокрема про фізичний і психічний розвиток дитини, духовне життя сім'ї і виховання дитини, сім'ю і громадянське виховання, книгу в сім'ї та духовний розвиток дитини, патріотичне виховання в сім'ї і школі, трудове виховання в сім'ї, взаємовідносини матері і батька та виховання дитини, вимогливість і повагу до дитини, відповідальність батьків за виховання дітей, алкоголізм та дітей тощо [11, с. 466-467].

На заняттях з батьками учнів III-IV класів (1970-1971 навчальний рік) зверталася увага на такі теми: алкоголізм, шлюб, діти, сім'я; шкільне навчання та інтелектуальне життя сім'ї; сімейна бібліотека; моральна атмосфера сім'ї і виховання дитини 9-11 років; як розказати маленьким дітям про народження людини; роль батька і роль матері у вихованні дитини 9-11 років; виховання у дітей любові і поваги до батьків; естетична атмосфера в школі і сім'ї та інші.

У 1970-1971 навчальному році для батьків учнів V-VII класів були прочитані такі лекції: єдність статевого і морального виховання; авторитет батьків, його джерела,

міцність; уміння користуватися батьківською владою; розумове виховання підлітків і завдання сім'ї; обов'язок матері, батька, дітей перед сім'єю і громадянське виховання; сімейна бібліотека і виховання підлітків; виховання мужності у хлопчиків; виховання дівчинки – майбутньої матері; сім'я як колектив і виховання підлітків та інші.

Батьки старшокласників (учнів VIII-X класів) у 1970-1971 навчальному році прослухали лекції з таких тем: як говорити з хлопцями і дівчатами про кохання, сім'ю і шлюб; роль прикладу старших у вихованні юнацтва; педагогічний такт у вихованні юнацтва; вміння поважати юнацьку самостійність та інші [8, с. 239-302].

Великою заслугою шкільного колективу Павлівської школи було створення в батьківській школі групи батьків учнів з недоліками в розумовому і фізичному розвитку. Так, у 1969-1970 навчальному році батькам цієї групи були прочитані лекції на такі теми: інтелектуальна культура сім'ї і розумовий розвиток дитини; емоційне виховання і розумовий розвиток; проведення в сім'ї розумових вправ з дітьми, які перебувають на межі аномалії; розвиток розумових здібностей та інші.

Відзначимо, що батьківська школа включала різні форми роботи з батьками (лекції, семінари, педагогічні практикуми) і являла собою безперервну систему педагогічної освіти батьків.

Крім роботи школи для батьків у Павлівській школі традиційно раз на чверть проводилися батьківські конференції, де розглядалися методи контролю за виконанням учнями домашніх завдань, принципи побудови розкладу уроків, а також питання виховання в сім'ї. Щомісячно виходила стіннівка «Сім'я і школа», яку випускав батьківський комітет. Також були визначені спеціальні години для консультацій батьків з питань виховання і навчання дітей. У школі існував куточок для батьків, де фіксувалися результати праці, навчання і творчості дітей і де вчитель проводив індивідуальні консультації. Тут кожен із батьків міг знайти щось про свою дитину. У всіх класах проводився «День батьків», де в присутності учнів класні керівники повідомляли батькам про успіхи їхніх дітей. Для кращого уявлення про кожну сім'ю учнів і виховання у ній дітей було впроваджено щотижневє відвідування кожним учителем двох сімей школярів. Це сприяло розробці єдиних вимог батьків до школярів. Завдяки проведеним заходам батьки систематично здійснювали контроль за правильним виконанням учнями домашніх завдань, приділяли більше уваги дітям і серйозніше займалися їх вихованням у сім'ї.

Павлівська школа під керівництвом В. Сухомлинського здійснювала тісний зв'язок з обома батьками учнів. Щотижня відбувалися індивідуальні бесіди вчителів, директора із батьками, під час яких надавалися поради, здійснювалося планування подальших дій батьків і вчителів. Усе робилося для того, щоб шкільні роки дітей були школою сердечності, якою є сім'я. Так, кожної осені проводилося в сім'ях Свято Троянди: діти саджали кущі троянд, щоб виростити квіти для своїх рідних. Завдяки цьому дитина переживала радість творення добра для найдорожчих людей [5, с. 220].

У друтому класі діти закладали Сад Вдячності: неродючий ґрунт покривали родючим мулом і висаджували яблуні, груші, сливи, виноград. Це була нелегка праця, але мета принести радість людям справдовувала себе. Коли достигав урожай, діти запрошували своїх односельців (родичів) і пригощали їх вирощеними плодами. Педагог-новатор акцентував увагу батьків на тому, що діти, які «пізнали радість творення добра для людей, серцем відчувають, що їхня погана поведінка, погані успіхи в навчанні – усе це засмучує матір і батька, а засмутити найближчу, найдорожчу людину для сердечної, чуйної дитини рівнозначно злому, поганому вчинкові» [2, с. 147].

Серед інших форм роботи заслуговує уваги і прищеплення любові до книги. Адже в сімейному вихованні неможливо обійтися без книжки, так як повноцінне виховання дитини неможливе без родинної бібліотеки. Книгу В. Сухомлинський називав

найживотворнішим джерелом, яке живить родинний струмок культури [2, с. 169]. Павліська школа утвердила в кожній сім'ї традицію шанобливого ставлення до книги. Хорошим звичаєм стала передача книг від батьків дітям, від дідусів та бабусь внукам. Чим старішою була книжка в родинній бібліотеці, тим вона була ціннішою. В. Сухомлинський закликав батьків виховувати шанобливе ставлення до книги, «бо книжка – то азбука культури, перша сходинка мудрості, перші двері до світу людяності» [там само, с. 172]. Школа щорічно проводила два загальношкільних свята книги. Перше свято проводилося на початку навчального року, друге – в перший день літніх канікул. Було створено Золоту бібліотеку Дитинства і Юності – зібрання книг, які сприяють вихованню моральної, розумної, естетично розвинутої людини. Такі бібліотеки переважали в більшості родин. І саме на свято книги батьки дарували дітям декілька книжок для поповнення Золотої бібліотеки. До свята дівчатка вишивали сюжетні малюнки до творів Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки. У цей день відбувалося єднання школи, сім'ї і громадськості, адже на свято приходили до школи і діти з батьками, і керівники села, колгоспу. На свято ставили виставу за літературним сюжетом. Також здійснювалося нагородження дітей за їх допомогу колгоспу, односельчанам у вигляді книжок. Крім загальношкільних свят книги, у Павліській школі проводилися два-три рази на рік Свято Книги в кожному класі. Тут діти дарували книги один одному, тим самим поповнюючи родинні Золоті бібліотеки. Врученням книги з дарчим написом супроводжувалися і такі радісні події, як День вступу до школи (випускники дарували першокласникам книги), День Повноліття (по досягненні шістнадцяти років), день одержання атестату про середню освіту (першокласники дарували книги з написами найкращих побажань). Завдяки проведеній спільній роботі сімейна бібліотека стала найціннішим скарбом кожної родини (деякі сім'ї мали від двохсот до трьох тисяч книжок).

Традицією стало вшанування матері. На думку видатного педагога, особливого ставлення як до джерела життя потребує дружина і мати. «Бо жінка, дружина, мати – передусім творець нового життя, і коли ця думка, цей ідеал червоною ниткою пронизує родинне буття, дитина вчиться на прикладі батьків – передусім батька – дорожити життям, ставитися до нього як до найвищої цінності, яку ні з чим не можна порівняти» [2, с. 167]. Для гармонійного виховання необхідний спільний виховний вплив на дитину батька і матері, адже дитина спостерігає за стосунками батьків, що допомагає подальшій соціалізації. Проте педагог відзначає, що надзвичайно важливим є панування культури матері, адже моральний розвиток дитини в першу чергу залежить від матері. Головними у школі є бесіди з дітьми про матір, які сприяють дитячому розумінню того, що щасливе життя матері залежить від благополуччя її дітей. У школі був створений куточок Матері, де знаходилися портрети матерів, чий сини загинули на фронті. Традиційним було і святкування свята матері (8 Березня), до якого діти готували подарунки, зроблені своїми руками і радісні повідомлення про свої досягнення. Також на шкільній садибі був розташований Сад матері, у якому кожен новий клас саджав яблуню. У першу неділю серпня відзначався День матері, коли діти несли матерям яблука з цього саду. Усе це сприяло тому, що діти змалку розуміли матір як найвищу цінність у житті.

Водночас батько теж відіграє важливу роль у вихованні підрастаючого покоління, адже він своєю відповідальністю, волею вміє дисциплінувати дії, думки, пориви, відчуття і бажання дітей. «Мужність Мужчини, Чоловіка, Батька полягає в умінні захищати, оберігати дітей і дружину», – говорив В. Сухомлинський [6, с. 60]. Хороший батько і чоловік несе відповідальність за жінку і свою сім'ю. Батько є найдорожчим і найріднішим для дитини чоловіком, який навчає її відповідальності за кожен крок і вчинок у житті.

Виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, що В. Сухомлинський у своїй педагогічній системі, яку впроваджував у діяльність Павлівської школи, особливу увагу звертав на сім'ю, виховання і соціалізацію дитини у середовищі родини. Він стверджував, що «сім'я – школа справжньої людської любові – любові відданої й строгої, ніжної й вимогливої» [2, с. 225]. Водночас без допомоги школи, педагогічної освіти батьків повноцінна соціалізація дитини не відбувається, тому слід приділяти особливу увагу співпраці школи і сім'ї та виховувати майбутніх батьків уже зі шкільної партії.

У діяльності сучасних шкіл слід обов'язково використовувати доробок В. Сухомлинського і досягнення Павлівської школи для успішного становлення підростаючого покоління та сприяти підвищенню педагогічної просвіти батьків з метою успішної соціалізації дітей у сім'ї.

Література

1. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : [у 5 т.] – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 410-414.
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка (Підгот. до вид. текст і написав вступ. статтю В. Ф. Шморгун). / В. О. Сухомлинський – К. : Рад. школа, 1978. – 263 с.
3. Сухомлинський В. О. Виховання без покарань / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : [у 5 т.] – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 343-347.
4. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності / В. О. Сухомлинський – К. : Рад. школа, 1966. – 232 с.
5. Сухомлинський В. О. Народження добра / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : [у 5 т.] – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 217-223.
6. Сухомлинський В. А. Как воспитать настоящего человека / В. А. Сухомлинский – К. : Рад. школа, 1975. – 236 с.
7. Сухомлинский В. А. Методика воспитания коллектива / В. А. Сухомлинский // Избранные произведения : [в 5 т.] / Редкол. : А. Г. Дзеверин (пред.) и др. – К. : Рад. школа, 1979 – Т. 1. – С. 425-668.
8. Сухомлинский В. А. Мудрость родительской любви / Сост. А. И. Сухомлинская. – М. : Мол. Гвардия, 1988. – 304 с.
9. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский / Сост. и авт. вступит. очерков С. Соловейчик. Изд. 2-е. – М. : Политиздат, 1975. – 272 с.
10. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа / В. А. Сухомлинский // Избранные произведения : [в 5 т.] / Редкол. : А. Г. Дзеверин (пред.) и др. – К. : Рад. школа, 1980 – Т. 4. – С. 7-410.
11. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы / В. А. Сухомлинский // Избранные произведения : [в 5 т.] / Редкол. : А. Г. Дзеверин (пред.) и др. – К. : Рад. школа, 1980 – Т. 4. – С. 411-656.

Дереш В.С.

В. СУХОМЛИНСКИЙ О ВЛИЯНИИ СЕМЬИ И ШКОЛЫ НА ПРОЦЕСС СОЦИАЛИЗАЦИИ РЕБЕНКА (50-70-Е ГОДЫ XX ВЕКА)

В статье на основе анализа педагогического наследия В. Сухомлинского рассматриваются взгляды педагога-новатора о социализации ребенка в семье и влиянии школы на формирование личности ребенка, повышении педагогических знаний родителей учащихся. Отдельное внимание обращается на раскрытие понятия «мудрость родительской любви», характеризуются виды бессмысленной любви родителей к детям. Освещаются основные идеи заслуженного учителя о роли ребенка в семье, умении родителей пользоваться родительской властью и авторитетом для успешной социализации подрастающей личности. Также отмечено, что в деятельности Павлышской школы одно из главных мест занимала организация семейно-школьного воспитания и подготовка молодежи к семейной жизни и воспитанию детей.

Ключевые слова: семья, социализация, формирование ребенка, семейное воспитание, семейно-школьное воспитание, школа родителей, мудрость родительской любви.

Deresh V.S.

V. SUKHOMLINSKY ABOUT FAMILY AND SCHOOL INFLUENCE ON CHILDREN'S
SOCIALIZATION PROCESS (50-70 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY)

Having based on Sukhomlynsky's pedagogical heritage analysis, the author of the given article reviews the teacher and innovator's attitudes towards a child's socialization in the family and school influence on his forming, an increase of students parents' pedagogical knowledge. Special attention is paid to the disclosure of the «the wisdom of parental love» concept, characterized by types parental silly love to children (admiration love, despotic and repurchase love), which do not represent the wisdom of parenting. The honored teachers basic ideas and reflections on the child's role in the family, the ability of parents touse their power and authority for the younger person's successful socialization have been highlighted. Also it has been statedthat the Pavlysh school activities aimed at family-school education and youth preparation for family life and parenting took one of the main places. The author reviews the experience of the teaching staff with groups of Pavlysh parental school, and the subject of studies that included various areas of teacher education parents. Determined by the shape of the school with parents who contributed to the socialization of children in the family: lectures, seminars, educational workshops, school parent conferences, school for parents, group and individual consultations and discussions on education and training of children. In the specific examples presented in the article the influence of customs and traditions of the school on the state family education («Father's Day», «sacred books», «Feast of Roses», «Mother's Day») have been revealed. It has been marked that in modern social and cultural conditions of our country, it will facilitate the successful socialization of the child in the family.

Key words: family, socialization, forming the child, family education, family and school education, parental school, the wisdom of parental love.

Рецензент: Слюсаренко Н.В.

Наукове видання

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Збірник наукових праць

Випуск 23

Коректори – Демченко В.М., Гора Т.В.
Технічний редактор – Кохановська О.В.

Підписано до друку 21.05.2014 р. Формат 210x297/8 (А-4)
Папір офсетний. Друк ризографічний. Гарнітура Palatino Linotype.
Умовн.друк.арк. 36,9. Наклад 300.

Друк здійснено з оригінал-макету
у видавництві КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
Свідоцтво ХС № 74 від 30.12.2011 р.

Адреса видавництва:
вул.Покришева, 41
м.Херсон
73034
тел. (0552) 37-02-00
E-mail: suitti.ks@gmail.com